

UNIVERSITATEA BABEȘ- BOLYAI

FACULTATEA DE LITERE

**GRÂUL ȘI PÂINEA ÎN CULTURA
TRADIȚIONALĂ.
DIMENSIUNI MITICO- SIMBOLICE**

REZUMAT

**CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:
Prof.univ.dr. ION SEULEANU**

**DOCTORAND:
LAURA TROȘAN**

CLUJ NAPOCA

2011

CUPRINS

ARGUMENT

Capitolul I Grâul hrană și aliment

1.1. Alimentația în antichitatea clasică și evul mediu

1.2. Prezența grâului în alimentația civilizației tradiționale

CAPITOL II Muncile agricole, momente de prag în calendarul agricol popular Tehnologii agrare românești

2.1 Scurt istoric al cultivării grâului

2.2. Semnificațiile simbolice ale grâului

2.3. Tehnologiile agrare românești

2.3.1. Terenurile arabile în cadrul hotarului - sisteme de agricultură

2.3.2. Soiuri de grâu cultivate

2.3.3. Întreținerea culturilor agricole - mijloace de apărare

2.3.4. Aratul terenurilor agricole în Transilvania. Pornitul plugului.

Pornitul plugului- Sărbătoarea plugarului, practici magice

Tipologia plugurilor- descriere

2.3.5. Semănatul terenurilor

2.3.6. Grăpatul terenurilor

2.3.7. Seceratul, momentul de maximă încărcătură în comunitatea sătească

CAPITOLUL III **Pâinea**

3.1. Pâinea

3.2 Tradiția creștină și Sfânta Scriptură despre pâinea sfântă

3.3. Coliva

3.5. Prezența grâului în cadrul obiceiurilor din ciclul vieții și al morții

3.6. Obiceiuri legate de pomenirea morților – Pomul mortului

Înălțarea Domnului, Ispas, Ziua Eroilor

Rusaliile

CAPITOLUL IV **Prezența grâului în actele de magie și de medicină populară**

CONCLUZII

BIBLIOGRAFIE

ANEXE: - LISTA CU INFORMATORII

- FOTOGRAFII DE TEREN

- CHESTIONARE ȘI FIȘE DE TEREN

CUVINTE-CHEIE: cultură, civilizație, alimentație, agricultură, grâu, colivă, pâine, evoluție, medicină empirică, tipuri de culturi, obiceiuri

Satul românesc din secolul al XXI-lea nu mai este satul de dinainte de război, este un sat care a suferit o transformare ireversibilă a condițiilor de viață rurale, este un sat cu grajduri și șuri pustii, cu pământuri nelucrate. Satul românesc continuă să existe, dar a îmbătrânit este un sat fără tineri. Țăranul român a supraviețuit pentru că s-a obișnuit să trăiască cu legi și guverne, care-I vor binele, fără a li se opune.

Lucrarea de față își propune să o ofere o imagine unitară asupra unei ocupații străvechi, anume agricultura, oprindu-se asupra unei plante care a fost în centrul numeroaselor dezbateri științifice: grâu. Acest subiect, cel al grâului și drumul lui spre pâine va fi abordat din perspectivă etnografică, istorică și sociologică.

Obiceiurile legate de muncile agricole păstrate în memoria colectivă sunt: ieșirea la câmp, tragerea primei brazde, semănatul, întreținerea loturilor, culesul, fără însă să se mai cunoască caracterul lor de ritualuri simbolice, interdicțiile de-a participa la unele munci a femeilor, cutuma care prevedea spovada înaintea semănatului. Aceste obiceiuri au fost abandonate treptat din momentul apariției C.A.P. și a navetiștilor. Reforma agrară impusă de C.A.P. a dorit realizarea unei agriculturi moderne, tractorul era considerat simbolul colectivizării. Această reformă dorea să facă din țăran o persoană interesată de câștig, care mizează pe profit. Din păcate nu a reușit decât trista performanță de-a contribui la renunțarea într-un timp record la unele obiceiuri foarte vechi în satele noastre, iar în unele situații a dus chiar la dispariția unor sate. Explicația este simplă aceste obiceiuri nu-și mai găseau rostul, iar cei care încă le mai practicau o făceau deoarece''așa apucaseră'', fără însă să mai aibă un conținut.

Spovedania înaintea începerii semănatului s-a mai practicat în zone unde C.A.P. nu a fost introdus, în schimb interdicțiile de-a participa la unele munci pentru femei sunt abandonate, în condițiile în care bărbații erau navetiști, iar ele devin o importantă forță de muncă. C.A. P-urile socialiste au mai introdus și o stratificare ocupațională în cadrul satelor astfel vom avea: țărani, zootehniști, muncitori tehnici, mecanici, pensionari, iar după 1989 lumea satului cunoaște apariția șomerilor și a patronilor.

Lucrarea de față își propune să examineze funcțiile obiceiurilor agrare și urmărirea dinamicii interne a fiecărui ritual. În literatura de specialitate agricultura grâului a fost prezentată într-o oarecare măsură fragmentată. Astfel avem studii tehnice foarte bune care se

ocupă de munca legată de semănat, de secerat, prezentând îndeletniciri ale țaranului român fără să existe referiri la structura populației, la mentalități și la ritualuri. Același neajuns se poate regăsi și-n studiile care descriu pe larg ritualurile muncilor agricole, care se rezumă doar la descrierea și încercarea de descifrare a acestora.

Acest studiu se dorește a fi o prezentare unitară a acestei teme sub aspect tehnic (descrierea tipurilor de agricultură practicate, descrierea uneltelor, referiri la soiurile de semințe, modalități de apărare a recoltelor și îngrășare a solului, secerat). Nu au fost omise nici aspectele legate de întreg procesul de rituri și obiceiuri care au în centrul lor grâul, mergând până la produsul final- pâinea. Această abordare pornește de la informațiile oferite de către istorie (arheologie, izvoarele istorice), legate de existența acestei plante de-a lungul evoluției omenirii, mergând spre studiile de sociologie rurală, toate coroborate cu excelențele materiale și monografiile puse la dispoziție de către domeniul etnologic.

Studiind impactul care l-a avut regimul comunist asupra acestei lumi, modificările ireversibile care au avut loc în mentalitatea și în spiritualitatea oamenilor, putem să intuim ceea ce i-a determinat pe oameni să renunțe la a mai cultiva pământul. Istoria orală, împreună cu cercetările de teren, ne oferă nenumărate mărturii asupra dramei satului tradițional; studiind aceste aspecte ne va fi mai ușor să înțelegem și să acceptăm că satele noastre sunt îmbătrânite, pustii, dar încă din punct de vedere al unor tradiții sunt VII și așteaptă să fie consemnate.

În prima parte a lucrării- Grâul hrană și aliment (Cap. I), s-a urmărit punerea în valoare a legăturii care există între alimentația unei populații și cultura acelei regiuni. Schimbările survenite în alimentație au fost lente, uneori fiind greu de perceput și întotdeauna au avut legatură cu istoria și geografia acelei regiuni. Când luăm în discuție alimentația unei anumite perioade, vom privi actul alimentar ca un tot unitar, ne vom referi la cele mai vechi rețete de mâncare, la modul de preparare și de conservare al hranei. Nu trebuie neglijate nici aspectele legate de mesele de sărbătoare, alături de alimentele oferite, un loc aparte îl are și participarea la masă alături de membrii comunității. În satele noastre se mai pot întâlni gospodării care utilizează și în prezent grâul ca materie principală în realizarea anumitor tipuri de mâncare.

Analizând inventarul descoperirilor arheologice, putem stabili care erau principalele soiuri de grâu utilizate pe teritoriul țării noastre și anume: *Triticum aestivum*, *Triticum dicoccum*, *Triticum monococcum* sau alacul, *Triticum durum*, *Triticum dicoccoides*.

Grâul era consumat fie fiert sub formă de terci, fie transformat în făină și utilizat la producerea unor lipii sau chiar a pâinii dospite. Masa era o artă întreagă, locul de luat masa

era un loc în care plăcerea de a mânca și a bea era în competiție cu plăcerea de-a discuta, iar mai târziu devine un loc al ierarhiei sociale.

În partea a doua a lucrării - **Muncile agricole, momente de prag în calendarul agricol popular Tehnologii agrare românești** (Capitolul II), tratează principalele aspecte legate de agricultura grâului: scurt istoric al cultivării grâului, semnificațiile simbolice ale grâului, terenurile arabile în cadrul hotarului, soiurile de grâu cultivate, întreținerea culturilor agricole - mijloace de apărare, tipologia plugurilor, aratul, semănatul, grăpatul, seceratul terenurilor agricole, Sărbătoarea plugarului și practicile magice legate de prezența grâului în viața comunităților locale.

Aratul era munca cu care se începea anul agricol, motiv pentru care ieșitul la plug avea o semnificație aparte pentru întreaga comunitate. În Transilvania aratul s-a realizat în următoarele moduri: „*într-o brazdă*”, „*aratul în lături*”, „*cătreolaltă*”, „*arățul în șea*”.

Aratul și semănatul marchează momente importante, decisive în cadrul muncilor agrare, iar pentru reușita lor erau necesare o serie de acte magice, de ritualuri, de respectare a unor interdicții.

Plugurile au fost clasificate în: *pluguri cu corman fix sau asimetrice* (fierul lung și cormanul este fix, iar fierul lat este asimetric) și *pluguri cu corman schimbător sau simetrice* (fierul lung și cormanul sunt mobile, iar fierul lat este simetric).

Semănatul varia în funcție de zonele geografice în care se făcea, de starea vremii și de tipul cerealelor. Primele însămânțări se făceau la orz și ovăz, care puteau fi semămate: imediat după dezghețarea pământului, „*în must de omăt*”, după care se puteau semăna grâul, cartofii și porumbul; semănatul trebuia să se încheie până la 1 mai, stil vechi (Arminden) și se făcea în două moduri: semănatul de brazdă și cel de sub brazdă.

Seceratul înseamnă împlinire și încheiere, de cele mai multe ori începea la sfârșitul lui iunie și se încheia în august. „*Seceratul se face când spicul se încârligă, iar bobul îi tare când îl cauți cu dinții*”. Recoltatul se făcea manual, grâul fiind secerat cu secera pentru ca snopii să fie curați. Snopii se făceau din două sau trei mănunchiuri, erau legați cu spice făcute în „*cruce*” sau „*ciocan*” și era clădiți pe miriște în clăi.

Seceratul cu coasa a apărut după al doilea război mondial și prezenta avantajul că randamentul muncii era mult mai mare și se evita scuturatul spicelor. Seceratul cu combina s-a introdus și s-a răspândit în satele noastre abia după acțiunea de colectivizare, această modalitate nouă de secerat se încheia cu treieratul păioaselor.

Treieratul cu animale (cai sau bivoli) se realiza în mai multe moduri: prin călcare sau prin zdrobire cu ajutorul tăvălugului. Batozele, mașinile de treierat apar odată cu secolul al

XX-lea, în special în perioada interbelică, dar sunt prezente într-un număr mai mare, în satele noastre abia după introducerea cooperativizării.

Din păcate, multe din obiceiurile vechi au fost abandonate, dar în anumite sate ele pot fi încă studiate într-o formă modificată și simplificată: stropirea cu apă sfințită a boabelor, rugăciunile de la începutul și finalul muncii, respectarea anumitor zile pentru efectuarea muncilor agricole, sfințitul holdei.

În partea treia a lucrării ne îndreptăm atenția asupra **Pâinii** (Cap.III) și vom aduce în discuție toate formele sub care întâlnim grâul: boabe – coliva, făina- pâinea *cea de toate zilele* și pâinea consacrată, liturgică - prescura. De asemenea, pe baza cercetărilor de teren efectuate, a chestionarelor aplicate se tratează și prezența grâului în cadrul obiceiurilor din ciclul vieții și al morții.

Cele mai vechi știri despre prezența pâinii în nordul Dunării datează din sec. al V-lea î.Hr., de la Xenofon, care amintește de *pâinile nedospite*; în secolul I d.Hr. Pliniu cel Bătrân remarcă *pâinea foarte bună la gust* (din mei) care exista în această zonă. Fondul lexical a păstrat numeroși termeni de origine latină, denumind principalele operații de transformare a grâului în pâine, dovedind continuitatea unor operații casnice: *machinare* – măcinare; *mola* – moara; *pinsare* – pisare; *pilla* – piuă; *farina* – făină; *cibrum* – ciur; *allevatum* - aluat; *fermentare* – frământare; *subigere* - soage (a da formă pâinii); *copertorum* – cărpător; *testum* – țest; *coquere* – coacere; *coctorium* – cuptor; *panis, panem* – pâine.

Coliva este un aliment care se utilizează în ritualurile religioase legate de sfârșitul vieții, fiind o ofrandă adusă de credincioși la biserică. Ea simbolizează trupul și expresia credinței noastre în Înviere. În sâmbetele din Postul mare se organizează slujbe de pomenire, fiind un bun prilej de a face și de a aduce la biserică colivă.

Înălțarea Domnului (Ispas, Ziua Eroilor), Rusaliile și Pomul mortului sunt câteva obiceiuri pe care le-am cercetat în deplasările noastre în teren. Principalul obiectiv al nostru a fost surprinderea a cât mai multor elemente de autenticitate păstrate în aceste obiceiuri. De asemenea am încercat să aflăm când au fost abandonate unele secvențe ale obiceiurilor și mai ales care au fost motivele care au dus la dispariția lor.

Partea a patra a tezei prezintă **Prezența grâului în actele de magie și medicina empirică** (Cap.IV)

Sistemul terapeutic tradițional are la bază efectul magic și simbolul obiectelor folosite și îmbină remediile naturale cu efectele psihoterapeutice.

În acest domeniul al medicinei empirice, grâul este prezent sub toate formele sale: boabe, făină- tărâțe și pâine- colaci și este utilizat la tratarea unor boli atât la oameni cât și la animale.

Actele de magie, descântecele, cunoștințele de medicină tradițională cu greu își mai fac loc în lumea satului din zilele noastre și tot mai puține persoane apelează la acest bagaj de cunoștințe. Informatorii se feresc să mai discute despre magie dintr-un sentiment de rușine și de teamă, să nu ajungă subiect de râs în sat.

În sfârșit, ultima secțiune, cea de-**a cincea**, conține bibliografia utilizată în elaborarea lucrării.

Anexele cuprind: lista cu informatorii chestionați, câteva imagini surprinse în cercetările de teren efectuate, precum și câteva chestionare aplicate în teren.

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

1. **ANDRE, J.**
1961 *L'alimentation et la cuisine a Rome*, Paris
2. **ARIËȘ, P; DUBY, G.**
1995 *Istoria vieții private*, vol.5, București, Edit. Meridiane
3. **AVRAM, Vasile**
2002 *Câteva considerații privind situația etnologiei românești la ora actuală*, în *Memoria ethnologica*, nr. 2-3, An II
4. **BĂLĂNESCU, Aurelia**
2003 *Claca de seceriș în Lăschia*, în *Memoria ethnologica*, nr. 8-9, An III
5. **BÂLE, Simona, Bâle Alexa, Gavril**
2002 *Ce fac gospodarii din Sisești când se apropie primăvara*, în *Memoria ethnologica*, nr. 2-3, An II
6. **BÂLE, Simona, Bâle Alexa, Gavril**
2003 *Ziceri despre primăvară*, în *Memoria ethnologica*, nr. 2-3, An II
7. **BÂRLEA, Gheorghe Mihai**
2002 *Miturile și tentația (re)actualizării*, în *Memoria ethnologica*, nr. 2-3, An II
8. **BÂRSAN, Oana Otilia**
2003 *Obiceiuri la început de an în Bârsana*, în *Memoria ethnologica*, nr.6-7, Baia Mare
9. **BELU, Ioan**
2002 *Udătorul din Cufoaia*, în *Memoria ethnologica*, nr. 2-3, An II
10. **BERCIU, Dumitru**
1961 *Contribuții la problema neoliticului în România, în lumina cercetărilor arheologice*, București
11. **BERDAN, Lucia**
1999 *Fețele destinului. Încursiune în etnologia românească a riturilor de trecere*. Iași, Edit. Universitatea Al.I. Cuza
12. **BERNEA, Ernest**
1968 *Introducere la studiul obiceiurilor*, în *Revista de etnografie și folclor*, tom XIII, nr. 5
13. **BILȚIU, Pamfil**
2002 *Contribuții la cercetarea magiei în Maramureșul istoric și Țara Lăpușului*, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, Cluj Napoca, Edit. Alma Mater, p.341353
14. **BILȚIU, Pamfil**
2003 "Cu căruțu", un vechi obicei consacrat primului plugar ieșit la arat. În *Memoria ethnologica*, nr.6-7, AnIII, Baia Mare
15. **BILȚIU, Pamfil**
2005 *Mesele țaranului maramureșean în tradiții, credințe și obiceiuri*, în *Memoria Ethnologica*, nr.14-15, ian. – iun., V
16. **BÎRLEA, Ovidiu**
1969 *Metode de cercetare a folclorului*, București, Editura pentru literatură

17. **BOANGIU, Gabriela**
2007 *Sacralitatea darului simbolic în cadrul obiceiurilor de iarnă din zona etnografică a Olteniei*. în Memoria Ethnologică, nr.22-25, iulie – decembrie VII
18. **BOCĂNEȚU, Alexandru**
1927 *Terminologia agrară în limba română, în, Codrii Cosminului, II*
19. **BOCȘE, Maria**
1977 *Grâul, finalitate și simbol în obiceiurile cu caracter agrar din Valea Barcăului*. In: *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, nr. IX, Cluj-Napoca
20. **BOCȘE, Maria**
2006 *Obiceiuri tradiționale românești din Transilvania. Sărbători, credințe, rituri și mituri*, Edit. SC Hiperborea Impex SRL, Cluj-Napoca
21. **BOROICA, Ioan**
2006 *O culegere de folclor din Maramureș de la jumătatea secolului al XIX-lea*. în *Acta Musei Marmorosiensis*, nr. V, Sighetul Marmației
22. **BORZA, Alecsandru**
1968 *Dicționar etnobotanic*. București Edit. Academiei Române
23. **BOT, Nicolae**
1977 *Funcțiile agrare ale colindatului*, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, nr. IX, Cluj-Napoca
24. **BOT, Nicolae**
1980 *Obiceiuri agrare și pastorale din zona Codrilor Sătmăruului*, în *Studii și Comunicări*, Nr. IV, Satu Mare
25. **BOT, Nicolae**
2008 *Cântecele cununii*, în *Studii de etnologie*, volum îngrijit de Ioana Bot și Ileana Benga, Edit. Casa Cărții de Știință
26. **BRANIȘTE, Erne**
2002 *Liturgica Specială*, Ed. Nemira
27. **BUDIȘ, Monica**
1998 *Microcosmosul gospodăresc. Practici magice și religioase de apărare*, Colecția Paideia Științe. Seria de antropologie culturală și etnologie, București, Edit. Paideia
28. **BUJOREANU, George**
2001 *Boli, leacuri și plante de leac cunoscute de țărănimea română*, București, Edit. Paideia, Colecția Științe sociale
29. **BURGHELE, Camelia**
2000 *În numele magiei terapeutice*, Zalău, Edit. Limes
30. **BURGHELE Camelia**
2008 *Scenarii magico –rituale în terapia tradițională individuală și colectivă*, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*
31. **BUTTITTA, Ignazio**
2008 *Il simbolismo della spirale nella panificazione cerimoniale*. In: *Memoria Ethnologica*, nr.28-29, iul. – dec. VIII
32. **BUTURĂ, Valer**
1935 *Plante cunoscute și întrebuințate de românii din Ardeal. Note Etnobotanice*, în

Buletinul gradinii Botanice și al Muzeului Botanic, Universitatea din Cluj, vol.XV, Nr. 1-4

33. **BUTURĂ, Valer**
1936 *Plante cunoscute și întrebuințate de românii din Transilvania*, în Buletinul gradinii Botanice și al Muzeului Botanic, Universitatea din Cluj, vol.XVI, Nr. 1-4
34. **BUTURĂ, Valer**
1971 *Sisteme de cultură în Munții Apuseni*, în *Apulum*, VIII
35. **BUTURĂ, Valer**
1989 *Străvechi mărturii de civilizație românească*. București: Edit. Științifică și Enciclopedică
36. **BUZILĂ, Varvara**
1999 *Pâinea aliment și simbol. Experiența sacrului*, Edit. I.E.P. Știința, Chișinău
37. **Candrea, Aurel**
2003 *Folclorul român medical comparat*, Editura Enciclopedică, București,
38. **CAPIDAN, Theodor**
1926 *Românii nomazi*, Cluj- Napoca
39. **CÂNDEA, Aurel, I.**
1999 *Folclor medical român comparat. Privire generală. Medicină magică*. Iași, Edit. Polirom
40. **CÂRCIUMARU, Marin**
1983 *Considerații paleoetnobotanice și contribuții la agricultura geto-dacilor, Thraco-Dacica, IV, 1-2*
41. **CÂRCIUMARU, Marin**
1984 *Considerații paleoetnobotanice și contribuții la agricultura geto-dacilor (II)*, Thraco-Dacica, V, 1-2
42. **CÂRCIUMARU, Marin**
1986 *Considerații paleoetnobotanice și contribuții la agricultura geto-dacilor (II)*, Thraco-Dacica, VII, 1-2
43. **CÂRCIUMARU, Marin**
1987 *Plante folosite de traco-geto-daci (încercare de sinteză) (V)*, Thraco-Dacica, VIII, 1-2
44. **CÂRCIUMARU, Marin**
1996 *Paleontobotanica. Studii în preistoria și protoistoria României. Istoria agriculturii în România*, Iași, Edit. Glasul bucovinei Helios
45. **CÂRCIUMARU, Marin; PLEȘA, Mariana; MĂRGĂRIT, Monica**
2006 *Omul și plantele. Manual de analiză carpologică*, București, Edit. Cetatea de Scaun
46. **CHEVALIER, Jean, GHEERBRANT Albert**
1994-1995 *Dicționar de simboluri (mituri, vise, obiceiuri, forme, figuri, culori, numere)*, Vol. I, II, III, București: Edit. Artemis

47. **CIUBOTARU, I.H.**
1991 *Valea Șomuzului Mare*. Monografie folclorică. In: *Caietele Arhivei de Folclor*, X, Edit. Academiei Române, filiala Iași
48. **CIUBOTARU, Silvia**
2005 *Folclorul medical din Moldova. Tipologie și corpus de texte*, Edit. Univ. "Al.I.Cuza", Iași
49. **CIUTĂ Marius, MARC Antoniu-Tudor**
2009 *Două piese ceramice minore descoperite în situl Șeușa – „Gorgan”, com. Ciugud, jud. Alba*, Studia Universitatis Cibiniensis • Series Historica, tomul 6/2009
50. **COATU, Nicoleta**
1998 *Structuri magice tradiționale*, București, Edit. BIC ALL s.r.l.
51. **COMȘA, Eugen**
1987 *Neoliticul pe teritoriul României. Considerații*, București
52. **Comșa, Eugen**
1993 *Creșterea animalelor domestice în cursul epocii neolitice pe teritoriul Banatului*, în *AnB(SN)* nr. 2
53. **CORFUS, Ilie**
1982 *Agricultura în Țările Române (1948-1964). Istorie agrară comparată*. București, Edit. Științifică și Enciclopedică
54. **CORNIȚĂ, Constantin**
2002 *Reflecții privitoare la semnificațiile contemporane ale culturii populare maramureșene în cadrul matricei etnologice și antropologice românești*, în *Memoria ethnologica*, nr. 2-3, An II
55. **CRÎȘAN, I.H.**
1977 *Burebista și epoca sa*, București
56. **CRÎȘAN, Ion Horațiu**
1993 *Civilizația geto dacilor*, București, Edit. Meridiane
57. **CUCEU, Ioan**
1973 *Obiceiuri și credințe privitoare la seceriș din materialele Arhivei de Folclor Cluj*, în *Anuarul muzeului Etnografic al Transilvaniei*, 1971-1973
58. **CUCEU, Ioan , CUCEU, Maria**
1983 *Actualitatea unei teme etnografice și de folclor: obiceiurile agrare*, În *Anuarul de Folclor*, Nr. III-IV
59. **CUCEU, Ioan**
1988 *Vechi obiceiuri agrare românești*, București, edit. Minerva
60. **CUCEU, Ioan**
2000 *Probleme actuale în studierea culturii tradiționale*, Cluj Napoca, Edit. Presa Universitară clujeană
61. **CUCEU, Maria**
2003 *Ritualul agrar al cununii la seceriș*, Edit, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca

62. **DAICOVICIU, Hadrian**
1972 *De la Burebista la cucerirea romană*, Cluj-Napoca
63. **DENAEYER, Simone**
1991 *Aspects ethnobotaniques de l'histoire des blés, La culture du Pain. Aspects d'une recherche multidisciplinaire*, Bruxelles
64. **DELR**
1984 *Dicționarul explicativ al limbii române*, Edit. Academiei RSR, București
65. **DLR**
1974 *Dicționarul limbii române*, tom VIII, Edit. Academiei de Științe a RSR, București
66. **DENNELL, R.W.**
1978 *Archaeobotany and Early Farming in Europe*, în *Achaeology*, vol. 31
67. **DRĂGOI, ROȘCA Teodora**
2003 *Pâinea liturgică și pâinea consacrată în ritualuri nord- Transilvănene*, în *Tibiscum*, Caransebeș
68. **DUMISTRĂCEL, Stelian**
2003 *Graiul pâinii în lumina lingvisticii integrale coșeriene*, în *Limba română*, Chișinău, an XIII, nr. 4-5
69. **DUMITRESCU, Ionel Claudiu**
2011 *A existat un genocid prin înfometare în România?*, *Revista Memoria*, www.revista.memoria.ro, nr.71
70. **DUNCA, Petru**
2003 *Către o antropologie culturală a alimentației: Actul alimentar - un act cultural*, în *Memoria ethnologica*, nr. 8-9, an III
71. **DUNCA, Petru**
2003 *Actul alimentar, act cultural*. In: *Memoria Ethnologica*, nr.8-9, iul. – dec.
72. **DUNCA, Petru**
2004 *Alimentația și contextele culturale din evul mediu și până astăzi*. In: *Memoria Ethnologica*, nr.11-13, iul. – dec. IV
73. **DUNCA, Petru**
2004 *Repere în antropologia alimentației*, Iași, Edit. Fundației AXIS
74. **DUNCA, Petru**
2004 *Alimentația și contextele cultural din Evul Mediu li până astăzi*, în *Memoria ethnologica*, nr. 11-13, an IV
75. **DUNCA, Petru**
2005 *De la grâu la pâine – o perspectivă antropologică*, în *Memoria ethnologica*, nr. 16-17, An V
76. **DUNCA, Petru**
2005 *Alimentația și contextele cultural din Evul Mediu li până astăzi*, în *Memoria ethnologica*, nr. 14-15, an V
77. **DUNCA, Petru**
2006 *De la grâu la pâine: pâinea sacră*, în *Memoria ethnologica*, nr. 18-19, An VI
78. **DUNCA, Petru**
2006 *Grâul în practicile rituale calendaristice din tradiția românească*, în *Memoria ethnologica*, nr. 20, iulie-decembrie, An VI

79. **DUNCA, Petru**
2007 *O tehnică de acces la sacru: gastronomia rituală la popoarele romanice*, în Memoria ethnologica, nr. 24-25, An VII
80. **DUNCA, Petru**
2007 *O tehnică de acces la sacru: Gastronomia rituală la popoarele romanice*. In: Memoria Ethnologica, nr.24-25, iul.-dec. VII
81. **ELIADE, Mircea**
1975 *Traite d' histoire des religions*, cap. *L' agriculture et les cultes de la fertilitate*, Edit. Petite Bibliotheque Payot, Paris
82. **ELIADE, Mircea**
1991 *Eseuri*, București, Edit. Științifică
83. **ELIADE, Mircea**
1992 *Tratat de istoria religiilor*, București, Edit. Humanitas
84. **EVSEEV, Ivan**
2001 *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*. Timișoara: Edit. Amarcord,. Ediția a II-a revizuită și adăugită
85. **FÂT, Parasca**
2003 *Credințe și obiceiuri de primavară*, în Memoria ethnologica, nr. 2-3, An II
86. **FONTES HIST**
1975 *Fontes Historiae daco-romanae*, Edit. Academiei, vol. II, București
87. **GAVRILUȚĂ, Nicu**
1998 *Mentalități și ritualuri magico-religioase. Studii și eseuri de sociologia sacralului*, Edit. Polirom, Iași
88. **GAZDA, Clara**
2006 *Funcțiile obiceiurilor funerare*. In: *Obiceiuri de înmormântare la românii ardeleni 1817*, X, Budapesta
89. **van GENNEP, Arnold**
1996 *Rituri de trecere*, Edit. Polirom, Iași
90. **GHERMAN, Traian**
1971-1973 *Răspântii în evoluția obiceiurilor agrare la românii din Transilvania în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în Auarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, Cluj Napoca
91. **GHINOIU, Ion**
1986 *Vîrstele timpului*, București, Edit. Meridiane
92. **GIURĂSCU, C.C.**
1973 *Formarea poporului roman și a limbii române*, Edit. Scrisul românesc, Craiova
93. **GLODARIU, Ion, IAROSLAVSCHI, Eugen, RUSU- PESCARU, Adriana, STĂNESCU, Florin**
1996 *Sarmizegetusa Regia, Capitala Daciei Preromane*, Deva
94. **GOIA, Ioan Augustin**
2008 *Tendențe în viața economică a satului Hășdate în intervalul de timp 1930- 2008* în Sate contemporane din România: deschideri spre Europa. Aplicație zonală, județul Cluj, Cluj Napoca

95. **GOROVEL, Artur, Ciușanu, Gh. F.**
2000 *Credințe și superstiții românești*, Editori Irina Nicolau și Carmen Huluță, Edit. Humanitas
96. **GUIAINE, JEAN**
1991 *Pour une Archéologie agraire*, Paris, Armand Colin
97. **IAROSLAVSCHI, Eugen**
1997 *Tehnica la daci*, Cluj Napoca
98. **IONICĂ, Ion I.**
1986 *Dealul Mohului. Ceremonia agrară a cununii în Țara Oltului*, București, Edit. Minerva
99. **IRIMIEȘ, Dumitru**
1978 *Forme și mijloace de apărare a recoltelor*, în Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, Cluj Napoca, nr. X
100. **IȘFĂNONI, Doina**
2002 *Interferențe dintre magic și estetic în recuzita obiceiurilor tradiționale românești din ciclul vieții*, Edit. Enciclopedică, București
101. **IȘFĂNONI, Rusalin**
2004 *Pădureni Hunedoarei*, Edit. Mirabilis
102. **IȘFĂNONI, Rusalin**
2003 *Interdependența dintre agricultură și creșterea vitelor în ținutul Pădurenilor*, în, Revista de Etnografie și Folclor, Miorița, Nr.10
103. **IUGA, Dumitru**
2003 *Obiceiuri agrare de primăvară*, în Memoria ethnologica, nr. 6-7, An III
104. **IZVOARE**
1964 *Izvoare privind istoria României*, Edit. Academiei, București, p.96, 397
105. **KOS, Karoli**
1957-1958 *Plugul satului din colecțiile Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, în Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, Cluj Napoca
106. **KOS, Karoli**
1965-1967 *Vechi formă de muncă, în câteva sate din jurul Clujului*, în Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, Cluj Napoca, 1969, nr. VIII
107. **KOS, Karoli**
1999 *Studii de etnografie*, București, Edit. Kriterion
108. **LA CULTURE DU PAIN**
1991 *Aspects d'une recherche multidisciplinaire*. In: *Ethnologie Européenne*, Bruxelles
109. **LAPLANTINE, Francois**
2000 *Descrierea etnografică. Seria sociologie antropologie.*, Traducere de Elisabeta Stănculescu și Gina Grosu, Iași, Edit. Polirom
110. **LÉVI-STRAUSS, Claude**
2001 *Conservare, constrângere și cultură*, în Memoria ethnologica, nr. 1, An I

111. **LOTMAN, I.**
1974 Studii de tipologia culturii, București, Edit. Univers
112. **LUPESCU, Mihai**
2000 *Din bucătăria țaranului roman*, București, Edit. Paideia
113. **LUPȘE, Loredana**
2006 Obiceiuri ale primăverii și verii la Valea Chioarului, în *Memoria ethnologica*, nr. 18-19, An VI
114. **MACREA, Mihail**
1969 *Viața în Dacia Romană*, București, Edit. Științifică
115. **MARIAN, Florea Simion**
1886 *Descânțece poporane române*, Cernăuți, 1886
116. **MARIAN, Florea Simion**
1893 *Vraji, farmece și descânțece*, Edit. Lito-tipografia Carol Göbl
117. **MARIAN, Florea Simion**
1996 *Descânțece poporane române. Vraji, farmece și desfaceri*, Editura Coresi, București, 1996
118. **MARIAN, Simion Florea**
1995 *Înmormântarea la români. Studiu etnografic*, Edit. Grai și suflet – Cultura Națională, București
119. **MARIAN, Florea Simion**
2000 *Botanica românească, Ediție îngrijită, cuvânt înainte și note de Antoaneta Olteanu*, București, Edit. Paideia, Colecția științe sociale
120. **MARICA, Gheorghe, Em.**
2004 *Satul ca structură psihică și social*, Cluj Napoca, Edit. Argonaut
121. **MARINESCU, Valenrina**
2002 *Muncile casnice în satul românesc actual*, Edit. Polirom
122. **MARIȘ, Ștefan**
2008 *Symbolic Elements in the Funerary Rituals in Cupșeni*. In: *Memoria Ethnologica*, Nr. 28-29, iul. – dec. an VIII, Baia Mare
123. **MAUSS, Marcel – HUBERT, Henry**
1996 *Teoria generală a magiei*, Edit. Polirom, Iași
124. **MAUSS, Marcel**
1997 *Eseu despre dar*, Edit. Polirom, Iași
125. **MAUSS, Marcel**
2003 *Manual de etnografie*. Iași, Edit. Institutul European
126. **MALRAIN, François, Matteredne Véronique, Méniel Patrice**
2002 *Les paysans gaulois, Collections des Hesperides*, Paris, Edit. Errance
127. **MESNIL, Marianne**
1997 *Etnologul, între șarpe și balaur, Marianne Mesnil, Assia Popova, Eseuri de mitologie balcanică*, Edit. Paideia

128. **MIHAIU, Ligia**
2005 *La médecine traditionnelle roumaine entre empirisme et magie*, în Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei
129. **MIHALACHE, Carmen și PASCU, ANA**
2006 *Vorbe și bucate din Țara Hațegului*, București, Edit. Paralela 45
130. **MOCANU, Augustin**
2004 *Pomul mortului*. In: *Memoria Ethnologica*, nr.11-13, IV, Baia Mare
131. **MORARU, Georgeta**
1996 *Agricultura tradițională în estul Câmpiei Române la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, în Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor "Constantin Brăiloiu" București, Edit. Academiei Române, tom7
132. **MUNTEANU, Simona**
2002 *Substraturi arhaice în practici magice ale sistemului de credințe din Zona Bran*, în Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, Cluj Napoca, Edit. Alma Mater
133. **MUREȘAN, Mihaela**
2003 *Simbolistica grâului în obiceiurile, credințele și practicile popularea românești*, Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei
134. **MUREȘANU, Pompei**
1975 *Credințele țăranilor români despre influența lunii asupra culturilor cerealiere în lumina ultimelor cercetări privind fiziologia plantelor și animalelor*, în Biharea, Culegeri de studii și materiale de etnografie și artă, Muzeul Țării Crișurilor
135. **NEAGA, Gavril**
2007 *Ritualul înmormântării în satul Drighiu din județul Sălaj*. In: *Caiete Silvane*, septembrie, Zalău
136. **NICOARĂ, Toader**
2001 *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-1800). Societate rurală și mentalități collective*, Cluj Napoca, Edit Dacia
137. **OLINESCU, Marcel**
2001 *Mitologie românească*, Editura Saeculum, București
138. **OLTEANU, Antoaneta**
1997 *Ipostaze ale maleficului în medicina magică*, București, Edit. Paideiam, Seria de antropologie cultural și etnografie
139. **OLTEANU, Antoaneta**
1998 *Metamorfozele sacralului. Dicționar de mitologie populară*, București, Edit. Paideia Seria cărților de referință
140. **PAMFILE, Tudor**
1911 *Boli și leacuri la oameni, vite și păsări după datinile și credințele poporului român*, București
141. **PAMFILE, Tudor**
1913 *Agricultura la români, Studiu etnografic cu un adaus despre măsurătoarea pământului*, București

142. **PAPP, Ladislaus Basilius**
2006 *Disertație inaugurală istorico-medicală*, Trad.Varga Attila, în *Obiceiuri de înmormântare la românii ardeleni 1817*, Budapesta
143. **PAVELESCU, Amalia, PAVELESCU, Gheorghe**
2002 *Empirism și magie în terapia tradițională*, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, Cluj Napoca, Edit.Alma Mater
144. **PAVELESCU, Gheorghe**
1998 *Magia la români, Studii și cercetări despre magie, decșante și mană*, București, Edit. Minerva
145. **PĂDUREAN, Dominuț**
2007 *Considerații privind morile de piatră (șteampurile) și morile de lână (pivele) de pe cursul superior al Arieșului (secolele XVI- XX)*, în *Anuarul Muzeului Etnografic al transilvaniei*
146. **PETRECU- DÂMBOVIȚA, M.**
2001 *Eneoliticul timpuriu*, în *Istoria Românilor*, vol.I, Moștenirea timpurilor îndepărtate, București
147. **POP, Dumitru**
1960 *Plugușorul în Transilvania*, în *Revista de Folclor*, nr. 1-2, V
148. **POP, Dumitru**
1974 *Le folklore roumain dans le cadre europeen*, în *Romania and european civilisation*, Cluj- Napoca
149. **POP, Dumitru**
1989 *Obiceiuri agrare în tradiția populara româneasă*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia
150. **POP, Laura**
2006 *Tehnică și magie în ocupațiile casnice tradiționale românești*. In: *Acta Musei Maramorosiensis*, Nr.V, Sighetul Marmației
151. **POP, Mihai – RUXĂNDOIU, Pavel**
1978 *Folclor literar românesc*, Edit. Didactică și Pedagogică, București
152. **POP, Mihai**
1999 *Obiceiuri tradiționale românești*, București, Edit. Univers
153. **POPESCU, Florina și PARFINOV Ana-Laura**
2010 *Alimentația tradițională în Dobrogea Sud*, în *Datina*, anul XVI, nr. 59, dec., seria nouă
154. **REBREANU, Eleonora**
1998 *Pâini și alte modelări din aluat în cadrul obiceiurilor legate de ciclul vieții*. In: *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, Cluj-Napoca
155. **RENFREW, J.M.**
1969 *The archeological evidence for the domestications of plant: methods and problems*, Londra
156. **ROTARU, Traian, ILUȚ, Petre**
1997 *Ancheta sociologică și sondajul de poinie. Teorie și practică*, Iași, Edit. Polirom
157. **SAVIN, Petronela**

- 2007 a *Pentru un studiu al frazeologiei cerealelor și preparatelor din cereal.* In: *Philologica Jassyensia*, an III, nr.1
158. **SAVIN, Petronela**
2007b *Actul hrănirii într-o frazeologie a atitudinii.* In: *Philologica Jassyensia*, an III, nr.2
159. **SĂRBĂTORI ȘI OBICEIURI**
2002 *Sărbători și obiceiuri. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român*, vol. II Banat, Crișana, Maramureș, Edit. Enciclopedică, București
160. **SĂRBĂTORI ȘI OBICEIURI**
2003 *Sărbători și obiceiuri. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român*, vol. III, Edit. Enciclopedică, București
161. **SCĂUNAȘU, Petrică**
2004 *Obiceiuri de arat și semănat în Oarța de sus. Memoria ethnologica*, nr.10 Baia-Mare
162. **SCĂUNAȘU, Petrică**
2002 *Obiceiuri și credințe. În Memoria ethnologica*, nr.2-3, Baia-Mare
163. **STANCIU, Ioan**
2008 *Obiceiuri și practice ale celor vii pentru cei morți*, www.crestinortodox.ro, vizualizare 16.03.2008
164. **SUCIU, Liliana**
2001 *Indicii pentru reconstituirea vieții cotidiene din așezările dacice. Aspecte ale alimentației*, în *Studii de istorie antică*, 2001
165. **SUCIU, Liliana**
2009 *Habitat și viață cotidiană în Dacia în Secolele I A Chr.- I P. Chr*
166. **SUIOGAN, Delia**
2002 *Primăvara și conotațiile ei mitico-simbolice*, în *Memoria ethnologica*, nr. 2-3, An II
167. **SUIOGAN, Delia**
2005 *Obiceiurile, modalități de actualizare a modelului socio-cultural.* In: *Memoria Ethnologica*, nr.16-17, iul. – dec. V
168. **ȘTIUCĂ, Narcisa**
2002 *Sărbătoarea plugarului, reconstituire și restituire*, *Memoria ethnologica*, nr.2-3
169. **TOȘA, Ioan**
1974-1975 *Contribuții etnografice la studiul sistemelor de agricultură transilvăneană*, în, *Auarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, Cluj Napoca, nr. VII
170. **TOȘA, Ioan**
1976 *Reflecția agriculturii transilvănene în colecțiile Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, în *Auarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, Cluj-Napoca, nr. VIII
171. **TOȘA, Ioan**
2000 *Crăciunul în lumea satului românesc de la sfârșitul secolului al XIX-lea.* Cluj-Napoca: Edit. Mediamira
172. **TOȘA, Ioan**
2002 *Cunoștințe despre arboriși plante și utilizarea lor în satul românesc de la sfârșitul secolului al XIX- lea*, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, Cluj Napoca, Edit.Alma Mater

173. **TOȘA, Ioan – MUNTEANU, Simona**
2005 *Contribuții la cunoașterea alimentației tradiționale. Alimentația de post la sfârșitul secolului al XIX.* In: *Acta Musei Porolisensis*, XXVIII, Zalău
174. **TOȘA, Ioan, BRAICA, Carmen**
2005 *Alimentația de dulce în satul românesc de la începutul secolului XX.* In: *Acta Musei Porolisensis*, XXVIII, Zalău
175. **TOȘA, Ioan; MUNTEANU Simona**
2006 *Contribuții la cunoașterea unor obiceiuri agrare de la sfârșitul secolului al XIX-lea,* În Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei
176. **TOȘA, Ioan**
2008 *Câteva aspecte privind cultura materială tradițională a localității Vălișoara,* în Sate contemporane din România: deschideri spre Europa. Aplicație zonală, județul Cluj, Cluj Napoca, p.2-3
177. **TOȘA, Ioan**
2008 *Dela grâu la pâine,* manuscris
178. **TROȘAN, Laura**
2008 *Semănatul grâului – moment de prag în calendarul agricol popular. Studiu de caz: satul Hășdate,* în volumul AFCN- Sate contemporane din România: deschideri spre Europa. Aplicație Zonală - jud. Cluj
179. **TROȘAN, Laura**
2008 *Tehnologii agrare românești - practici cu caracter magic,* în, Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei
180. **TROȘAN, Laura**
2009 *Prezența grâului în obiceiurile de înmormântare,* în, Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei
181. **VĂDUVA, Ofelia**
1979 *Cerealele în viața și cultura tradițională a poporului român.* In: *Revista Muzeelor,* nr.9-10, București
182. **VĂDUVA, Ofelia**
1981 *Repere simbolice în cultura popular- Pâinea și alte modelări din aluat,* în Revista de Etnografie și Folclor, Tom 26, Nr.1
183. **VĂDUVA, Ofelia**
1997 *Magia darului,* Edit. Enciclopedică, București
184. **VĂDUVA, Ofelia**
1996 *Pași spre sacru. Din etnologia alimentației românești,* București, Edit. Enciclopedică
185. **VEDINAȘ, Traian**
2001 *Introducere în sociologia rurală,* Iași, Edit. Polirom
186. **VLASSA, Nicolae**
1976 *Neoliticul Transilvaniei, Studii, articole, note.* Cluj Napoca
187. **VORONCA- NICULIȚĂ, Elena**
1998 *Datinile și credințele poporului roman, adunate și așezate în ordine mitologică,* Edit. Saeculum, I.O., București

188. www.coliva.ro
Datini, obiceiuri și superstiții/ Obiceiuri și practici magice ale celor vii pentru cei morți, p.
1-6, descărcare 03.16.2008
189. www.mitropolia.md
Coliva, preparare, ingrediente și semnificație / Ieromonah Valentin MÎȚU, starețul
Mănăstirii Turnu, jud. Prahova
190. www.procesulcomunismului.com/marturii
191. www.corneliu-coposu.ro/articole